

5 TEMMUZ 1902 SELANİK DEPREMİ

Dr. Öğr. Üye. Özer ÖZBOZDAĞLI*

ÖZ

20. yüzyılın başında çok çeşitli etnik ve dini unsuru barındıran ve İmparatorluğun Rumeli vilayetlerinin metropolü kabul edilen Selanik vilayeti, deprem açısından Osmanlı Makedonya'sının en riskli ve aktif sismik bölgelerinden biridir. Selanik, Balkanların en aktif sismotektonik bölgelerden biri olan Sevomacedonion kütlesinin bitişiğindeki Aios – Vardar sismojeni bölgesinde yer almaktadır. Selanik'te 20. yüzyılda Magnitude (depremin büyüklüğü) $M=6.0$ 'dan büyük beş deprem meydana geldi. 5 Temmuz 1902 tarihinde meydana gelen ve merkez üssü Güvezne (Assiros) köyü olarak tahmin edilen deprem yüzyılın başında meydana gelen ilk büyük depremdi. Güvezne (Assiros) depremi, Assiros-Analipsi Fay sistemi ve Langaza-Volvi hattının sismik faaliyetlerinin belirlenmesinde önemli bir depremdir. Araştırmalarda depremin büyüklüğüyle ilgili 6.6'ya varan bir dizi büyüklük verilmektedir. Deprem Selanik vilayetinin deprem tarihinin araştırılması ve bölgenin risk haritasının ortaya çıkarılması için oldukça önemlidir.

5 Temmuz 1902 tarihinde meydana gelen deprem Selanik vilayetinde etkili olmakla birlikte asıl yıkıcı etkisini Langaza ve Güvezne'de göstermiştir. Depremde 4 kişi hayatını kaybetmiş, Langaza ve Güvezne köyünde birçok ev yıkılmış ve harap olmuştur. Ana depremden önce meydana gelen öncü şoklar daha fazla can kaybının yaşanmamasını sağlamıştır. Bu çalışmada Selanik vilayetinde 5 Temmuz 1902 tarihinde meydana gelen deprem ve etkileri incelenecektir. Bununla birlikte afet yönetimi konusunda Osmanlı hükümeti ve Selanik valiliğinin yaptığı çalışmalara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Selanik, Langaza, Güvezne Köyü, Afet Yönetimi

THESSALONIKI JULY 5, 1902 EARTHQUAKE

ABSTRACT

The province of Thessaloniki, which at the beginning of the 20th century had a wide range of ethnic and religious elements and was considered the metropolis of the Empire's Rumeli provinces, is one of the most risky and seismically active regions of Ottoman Macedonia in terms of seismicity. Thessaloniki is located in the Aios - Vardar seismotectonic region adjacent to Sevomacedonion mass, one of the most active seismotectonic regions of the Balkans. Five earthquakes greater than Magnitude (earthquake magnitude) $M=6.0$ occurred in Thessaloniki in the 20th century. The earthquake, which occurred on July 5, 1902, and whose epicenter was estimated to be the village of Assiros, was the first major earthquake to occur at the turn of the century. The Assiros earthquake is an important earthquake in the determination of the seismic activities of the Assiros-Analipsi Fault system and the Langaza-Volvi line. In researches, a variety of magnitudes up to 6.6 are given about the magnitude of the earthquake. The earthquake is very important for investigating the history of earthquakes in the province of Thessaloniki and revealing the risk map of the region.

Although the earthquake that occurred on July 5, 1902 was effective in the Thessaloniki province, its main destructive effect was in Langaza and Assiros. 4 people lost their lives in the earthquake, and many houses in Langaza and Assiros villages were destroyed and ruined. Foreshocks that occurred before the main earthquake prevented further casualties. In this study, the earthquake that occurred on July 5, 1902 in Thessaloniki province and its effects will be examined. In addition, the work done by the Ottoman government and the governor of Thessaloniki on disaster management will be discussed.

*Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, oozbozdogli@gmail.com, Orcid ID:0000-0003-3486-7270.

Keywords: Earthquake, Thessaloniki, Langaza, Assiros Village, Disaster Management
GİRİŞ

Deprem insana zarar veren ve yaşamını derinden etkileyen, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan bir doğal afettir. Doğal etkenlere bağlı olarak yerkabuğunda görülen ve çoğunlukla yeryüzünde önemli değişikliklere neden olabilen, kısa süreli salınım ve titreşim hareketlerine deprem denir. Deprem, sosyal ve ekonomik sonuçları itibarıyla tarihi olguların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ani olarak ortaya çıkan ve önlenmesi mümkün olmayan bu doğa olayı, büyük can ve mal kayıplarına neden olduğu gibi birey üzerinde ve toplumda sosyo-psikolojik yönden ciddi olumsuzluklarda yaratmaktadır (Şahin- Sipahioğlu 2007: 25-26). Bu sebeple deprem doğal afetlerin en tehlikeli ve yıkıcı olanıdır. Deprem insan üzerinde yarattığı etki ve travmalar, can kayıpları, göç, coğrafyanın yeniden şekillenmesi, yerleşim yerlerinin yeniden inşası gibi konular depremin sonuçları olarak incelenmesi gereken tarihsel olgulardır. Depremler, Osmanlı coğrafyasında en sık yaşanan doğal afetlerin başında gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde bir parçası olan Balkan yarımadası deprem açısından Avrupa'nın en tehlikeli bölgelerinden biridir. Selanik ise Balkanların en aktif sismotektonik bölgelerden biri olan Sevomacedonion kütesinin bitişiğindeki Aios – Vardar sismojeni bölgesinde yer almaktadır (Alexeoudi- Th. Hatzigogos- K. Pitolakis 2002:1).

Belirli bir bölgenin sismik tarihinin genel bir değerlendirmesi için geçmiş ve son sismik kayıtlarının araştırılması gerekmektedir. Teknik ölçümler 20. yüzyılın başında başladığı için tarihsel sismolojik bilgilerin tarihi belge ve kaynaklardan kayıt altına alınması gerekir. Sonuçların mümkün olan en yüksek güvenilirliğini sağlamak için bu kayıtlar doğrulanmalı, birleştirilmeli, tarihsel olarak değerlendirilmeli ve analiz edilmelidir. Bu bağlamda geçmiş örneklerin incelenmesi deprem hareketlerinin anlaşılabilmesi, güvenilir sismisite çalışmaları ve tehlike analizlerinin doğrulanması için gereklidir. Selanik'te 20. yüzyılda Magnitude (depremin büyüklüğü)¹M=6.0'dan büyük beş deprem meydana geldi. 5 Temmuz 1902 tarihinde meydana gelen ve merkez üssü Güvezne (Assiros) köyü olan deprem yüzyılın başında meydana gelen ilk depremdir. Deprem, Selanik vilayetinin deprem tarihinin araştırılması ve bölgenin risk haritasının ortaya çıkarılması için oldukça önemlidir. Assiros depremi, Assiros-Analipsi Fay sistemi ve Langaza-Volvi hattının sismik faaliyetlerinin belirlenmesinde önemli bir depremdir(Alexeoudi- Th. Hatzigogos- K. Pitolakis 2002:5).

Bu çalışmanın amacı, 1902 depremi hakkında bilgileri ortaya koymak, depremin etki alanını tespit etmek, zeminde ve yapılar üzerindeki etkilerini kayıt altına almaktır. Selanik vilayeti, 1878 tarihinden sonra Makedonya ıslahatının içerisinde yer aldı. Makedonya 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Ayastefanos Antlaşması'nın yerine imzalanan 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması'yla reformlar yapılması koşuluyla Osmanlı idaresine bırakıldı. Osmanlı Makedonya'sı Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin bazı kesimlerinden oluşmaktaydı. Bu tarihten sonra Makedonya sorunu Balkan ve Avrupalı devletlerin müdahaleleriyle kronikleşen uluslararası bir sorun olarak

¹Magnitude: Depremin "büyüklüğünü" tanımlamak için kullanılır. Ne kadar enerji boşaldığını gösterir. Bu enerji sismograf denilen bir kayıt cihazı tarafından ölçülebilir ve Richter ölçeği üzerinde ölçülen grafiklerle gösterilebilir. Daha geniş bilgi bkz. (Güvel 2001: 56; Şahin-Sipahioğlu 2007: 26).

Osmanlı Devleti'nin gündemine oturdu. Osmanlı Devleti Makedonya'da komitacılarla mücadele ederken, bir taraftan da Avrupalı devletlerin reform taleplerini karşılamak zorunda kaldı.

20. yüzyılın başında çok çeşitli etnik ve dini unsuru barındıran Selanik, İmparatorluğun Rumeli vilayetlerinin metropolü kabul edilen bir Osmanlı şehriydi (Anastassiadou 2001:1). Avrupa ve Amerika ile ticaretle kilit öneme sahip olan Selanik vilayetinin 1902 yılında idari taksimatı şu şekildeydi; Selanik merkez sancağı (Kesendire, Karaferiye, Yenice-i Vardar, Vodina, Langaza, Gevgili, Avrathisar, Doyran, Ustrumca, Tikveş, Katrin ve Ayranoz kazaları), Siroz sancağı (Menlik, Zihne, Razlık, Petriç, Timurhisar, Cuma-Bala kazaları), Drama sancağı (Kavala, Pravişte, Rupçoz kazaları) (Selanik Vilayet Salnamesi 1902:316-337).

1. Depremi Şiddeti, Oluş Zamanı Ve Artçı Sarsıntılar

Selanik vilayetinde 5 Temmuz 1902 tarihinde şiddetli bir deprem meydana geldi. Depremi saati ve büyüklüğüyle ilgili literatürde çeşitli bilgiler mevcuttur. Osmanlı belgelerinde depremin saat 6.20'de "hafif" ve saat 08.40'ta "iyice şiddetli ve sürekli" olarak meydana geldiği ve yarım dakika kadar sürdüğü belirtilmektedir. Deprem, Karaferiye, Gevgeli, Ustrumca, Vodina, Nevrekop, Razlık, Petriç, Menlik, Timurhisar kazalarıyla, Siroz sancağında "şiddetli" bir şekilde hissedilmiştir. (BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 24 Haziran 1318 (7 Temmuz 1902)). Deprem, Osmanlı belgelerinde "hareket-i arz", "afet-i hareket-i arz" gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Depremi büyüklüğü için ise "iyice şiddetli", "şiddetli", "uğultulu" gibi tabirler kullanılmıştır. Araştırmalar, depremin merkez üssünün Langaza kazasına bağlı Güvezne (Assiros) köyü olduğunu göstermektedir (Hoernes 1902:1; BOA, BEO. 1879/140915, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902); BOA, Y.A. HUS. 431/74 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902); BOA, DH. MKT. 535/86, 23 Haziran 1318 (6 Temmuz 1902); BOA, BEO. 1879/140915, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902); BOA, Y.A.HUS. 431/74, 22 Haziran 1318 [5 Temmuz 1902]). 1902 depremiyle ilgili geniş bir rapor hazırlamış olan Hoernes, Güvezne'de mayıs ayı boyunca öncü sarsıntıların meydana geldiğini belirtmektedir (Hoernes 1902:25). Deprem bilimciler depremin büyüklüğü ve şiddeti konusunda farklı değerler vermektedir. Papazachos ve Papazachou depremin büyüklüğünü $M=6.5$ olarak verirken, Ambressy ise $M=6.3$ olarak vermektedir (Paradisoulou-Papamitriou- Mirek 2016:1391). Unesco'nun Balkan bölgesinin sismisitesi ve meydana gelen depremlerle ilgili hazırlanmış olduğu deprem kataloğunda depremin büyüklüğü $M= 6.6$, oluş zamanı ise 14.56 olarak verilmektedir (Catalogue Of Earthquakes 1974:37).² Hoernes depremin yerel saat ile 4.29'da gerçekleştiğini ve 15-20 saniye kadar sürdüğünü, Neue Freie Presse gazetesi ise depremin öğleden sonra 3.57'de gerçekleştiğini ve yarım dakika kadar sürdüğünü belirtmektedir (Hoernes 1902:12-16; Neue Freie Presse, 6 Juli 1902:12).

Selanik valiliği artçı sarsıntıların 6 Temmuz'da devam ettiğini bildirmiştir. 6 Temmuz'da sabah saat 9.00'da, 9.30'da, 10.00'da ve 11 sularında "şiddetli" artçı sarsıntılar meydana gelmiştir. Selanik valiliği sarsıntıların 7 Temmuz'da bazen "şiddetli" bazen de "hafif" şekilde, 9 Temmuz'da ise depremin hafif surette fasilalarla devam

² Türkiye Dolayları Deprem Kataloğunda depremin büyüklüğü $M=6.6$, oluş zamanı 14.56, süresi ise 30 saniye olarak verilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. (E. Ayhan ve diğerleri, 21).

ettiğini bildirmiştir. Artçı sarsıntılarının 9 Temmuz'da Razlık kazasında hafif surette devam ettiği, Drama sancağında ise kesildiği bildirilmiştir (BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 24 Haziran 1318(7 Temmuz 1902); BOA, DH. MKT. 542/32, 26 Haziran 1318 [9 Temmuz 1902]). Langaza kazasında 11 Temmuz gecesi saat on iki sularında birbirini takip eden şiddetli artçı sarsıntılarının meydana geldiği bildirilmiştir (BOA, DH. MKT. 542/31, 29 Haziran 1318 [12 Temmuz 1902]).

Avusturyalı deprem bilimci Rudolf Hoernes depremin nedenleri ve yakın çevresine etkilerini araştırmak için 25 Temmuz'da Selanik'e ulaşmıştır. Hoernes bölgede yaptığı incelemelerin sonunda Viyana Bilimler Akademisi Deprem Komisyonuna kapsamlı bir rapor hazırlamıştır.³ Hoernes'in raporu; Selanik'teki ve depremden etkilenen diğer bölgelerdeki yapıların durumu, kırsal alanda yapıların inşa edilmiş şekilleri, zarar gören yapıların durumu, yapı malzemesi, depremin doğa üzerindeki etkileri (zeminde sıvılaşma, çatlaklardan suların çıkması, kuru olan derelerden suların akması gibi), deprem sonrasında başlayan onarım ve yeniden inşa çalışmaları, tren istasyonlarının durumu hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından değerlidir (Hoernes 1902:1-88).

2. Depremin Yol Açtığı Hasar

5 Temmuz 1902 depremi Selanik vilayeti ve Langaza kazasında hasara yol açmıştır. Langaza ve köylerinde durum kent merkezinden çok daha kötü durumdaydı. Deprem ile ilgili Selanik valiliğinden gelen ilk bilgilerde; Jandarma dairesi dahil bir karakol, iki cami ve minareleri, bazı kilise ve binaların, rıhtım üzerindeki bazı yapıların derece derece hasar gördüğü belirtilmiştir. Tamamen yıkılan bina olmadığı hasar gören yapıların bazılarının hafif, bazılarının ise tehlikeli şekilde hasar gördüğü, Selanik rıhtımında ciddi hasar meydana geldiği ve 3 kişinin hafif derecede yaralandığı ve yaralıların tedavisine hemen başlandığı bildirilmiştir. İlk gelen bilgilerde Mahkemeye sevk edilmiş olan 30 sanığın deprem meydana geldiği sırada oluşan kargaşa ortamından faydalanarak firar ettiği, ancak 27'sinin yakalandığı 3'nün ise henüz ele geçirilemediği bildirilmiştir. Firarilerin arandığı, Selanik'te olmaları muhtemel olan şahısların ele geçirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Daha sonra firari üç kişiden ikisinin daha ele geçirildiği bildirilmiştir (BOA, BEO. 1879/140915, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902); BOA, Y.A.HUS. 431/74, 22 Haziran 1318 [5 Temmuz 1902]). Selanik valiliği, gelen ilk bilgilerin araştırılmaya ve doğrulatılmaya muhtaç olduğunu bildirerek daha doğru bilgilerin incelemelerden sonra gönderileceğini belirtmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74 22 Haziran 1902 (5 Temmuz 1902); Tercüman-ı Hakikat, Nr:2417, 9 Temmuz 1902:2; Sabah, Nr: 4555, 8 Temmuz 1902:2).

6 Temmuz'da Selanik depremiyle ilgili gazetelerde abartılı yayınlar çıktı. Gazetelerde Güvezne'de korkunç şeylerin olduğu belirtilmekteydi. Selanik'te yabancı dille yayın yapan ve yabancı basında birçok evi büyük yarıkların yuttuğu ve pek çok insanın hayatını kaybettiği şeklinde haberler çıkmıştır. Hoernes ve Sabah, Tercüman-ı Hakikat gibi Osmanlı gazetelerinde bu yayınlar eleştirilmektedir. Bu tip haberler

³ Rudolf Hoernes: Avusturyalı Deprem bilimci. Hoernes 1899'da Viyana Bilimler Akademisinin Deprem Komisyonu üyesi oldu. Komisyonun 1898-1911 tarihleri arasında hazırlamış olduğu deprem raporlarına katkıda bulundu. Daha geniş bilgi için bkz. (Hubmann-Wagmeier 2017: 25-74).

Selanik'te depremin ilk günü yaşanan kaosa bağlı olarak halkın şehri terk etmesinden kaynaklanmış olabilir (Tercüman-ı Hakikat, Nr:2417, 9 Temmuz 1902:2).

Selanik valiliği yaptığı hasar tespit çalışmalarında; telgrafhanenin ciddi şekilde hasar gördüğünü, bir karakolun duvarlarında ve bir caminin kubbesinde çatlaklar oluştuğunu, bazı bina duvarlarında çeşitli derecelerde hasarlar meydana geldiğini tespit etmiştir. On iki yaşlarında bir kız çocuğunun enkaz altında kalarak hayatını kaybettiği için ise yaralandığı, devam eden artçı sarsıntıların halkta korku ve endişe devam etmesine neden olduğu bildirilmiştir (BOA, BEO. 1879/140915, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902); Hoernes 1902:7; Journal de Salonique, Nr: 663, 7 Juillet 1902:1).

Depremde, Selanik Posta ve Telgraf İdaresi ciddi hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. İletişimin aksamaması afet yönetimi için en önemli konu başlıklarından biriydi. Bu sebeple Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa, posta ve telgraf hizmetinin sürdürülebilmesi için başka bir yerde tekrar başlatılmasını sağlamıştır (Hoernes 1902:9). Selanik valiliği, posta hizmetlerinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için başka bir yerde yeni bir bina yapılmasını talep etmiştir. Fakat Posta ve Telgraf Nezareti, nezaret bütçesinin buna müsait olmadığını belirterek talebi reddetmiştir. Posta komisyonu ise Selanik'in Avrupa ve Amerika ile ticarete çok önemli bir merkez olduğunu belirterek 30-40 bin liralık bir avans ile belirlenecek arsaya yeni bir posta ve telgraf binasının yapılmasının uygun olacağını belirtmiştir (BOA, DH. MKT. 567/60, 28 Teşrin-i evvel 1318 [10 Kasım 1902]).

Selanik'te Müslümanların yaşadığı mahalleler depremden fazla etkilenmemiştir. Müslüman mahalleleri kent kalesinin yakınında yüksek kesimlerde yer almaktaydı. Hasarın büyük kısmı alçak kesimlerde liman hattında yer alan Yahudi ve Hıristiyan mahallelerinde meydana gelmiştir. Hoernes, bu mahallelerde evlerin zayıf temeller üzerinde ince duvarlarla inşa edildiği için ciddi hasar gördüğünü belirtmektedir. Selanik'te kiremiten yapılmış çatılar ciddi hasar görmüştür (Hoernes 1902:47).

Selanik'te en ciddi hasar liman hattında meydana gelmiştir (Journal de Salonique, Nr:663, 7 Juillet 1902: 1). Liman bölgesindeki pamuk fabrikası ve liman hattındaki evler zayıf temel üzerine kötü inşa edildiği için hasar görmüştür (Hoernes 1902:49-52). Osmanlı Bankası binasının ahşaptan yapılmış doğu kısmı ciddi hasar görmüştür (Hoernes 1902:53-54). Selanik'te ağır hasar gören yapılardan biride İtalyan hastanesidir. Hastane depremin hemen ardından tahliye edilmiş, hastalar kurulan çadırlara yerleştirilmiştir. Temmuz ayı sonunda hastanenin onarım çalışmaları tamamlanmıştır. Depremde hasar gören bir diğer yapıda Sırp mektebidir (Hoernes 1902: 53).⁴

Depremde Selanik- İstanbul, Selanik-Manastır demiryolu hattındaki istasyonlarda değişen derecelerde hasarlar oluşmuştur (Hoernes 1902:10). Selanik-İstanbul güzergâhındaki Kilindir- Sarıgöl istasyonları arasında yer alan Janes'te 10 evin ağır hasar gördüğü tespit edilmiştir. Kilindir İstasyonunun yanında yer alan Hirsova'da bazı evler ağır hasar görmüş, kilisenin çan kulesi yerinden çıkmıştır. Selanik- İstanbul hattında Salamanlı istasyonunun yakınlarında yer alan Karadza- Ajdarlı çiftliğinde kötü inşa edilmiş yapılar ve bacalar çökmüştür (Hoernes 1902:37).

⁴ Rehgina Marguenita İtalyan Hastanesi 1894 yılında inşa edilmiştir. (Yerlympos- Colonas 2014:223).

Langaza kazası ve kırsalında durum Selanik'ten çok daha kötü durumdaydı. Langaza ve Dobran'dan gelen ilk bilgilerde; bazı binalarda ağır hasar meydana geldiği, ölü ve yararlı olmadığı bildirilmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74, 22 Haziran 1318 [5 Temmuz 1902]). Öncü şoklarda insanların evlerini terk etmesi kaza merkezinde can kaybının yaşanmamasını sağlamıştır. Langaza'da hükümet konağı ve resmi binalarda ağır hasar meydana geldiği bildirilmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74, 23 Haziran 1318 [6 Temmuz 1902]). Langaza kaymakamlığı yaptığı hasar tespit çalışmalarında; halkı tamamen Müslümanlardan oluşan mahallelerde 30 hanenin yıkıldığını, 120 hanenin hasar gördüğünü, 105 hanenin yalnız bacalarının ve 19 hanenin duvarlarının yıkıldığını, 2 ahır ve 1 fırının ise harap olduğunu tespit etmiştir (BOA, DH. MKT. 542/31, 26 Temmuz 1318 [9 Temmuz 1902]).

Güvezne köyü depremde en çok hasar gören ve can kaybının yaşandığı yerleşim yeridir (Hoernes 1902:19). Langaza'ya bir saat mesafede Güvezne köyünden gelen ilk bilgilerde 150 hane tamamen yıkıldığı, geri kalanının ise hasar gördüğü, 3 kişinin enkaz altında kalarak hayatını kaybettiği, 10 kişinin ise yaralandığı bildirilmiştir. Langaza kaymakamlığı köye acil çadır ve erzak gönderilmesi gerektiğini vilayete iletmiştir. Köye çadır yetiştirilmesi için askeri makamlara müracaat edilmiştir Köyde çatlaklardan sular çıktığı ve ahalinin korkuya kapılarak köy dışına çıktığı ve kırlarda yaşamaya başladığı bildirilmiştir (BOA, DH. MKT. 542/31, 23 Haziran 1318, [6 Temmuz 1902]).

Güvezne'de yapılan hasar tespit çalışmalarında kerpiçten yapılan evlerin çoğunun çöktüğü tespit edilmiştir. Yapılar kurutulmuş kerpiçten ve uzun süre önce inşa edildiği için çok fazla hasar görmüştür. Kubbeli kiremit, güçlü kirişler sebebiyle çatıların çok ağır olması, şiddetli sarsıntıda kerpiç yapıların çökmesine neden olmuştur. Hoernes, kuru dere yatağı üzerine yapılmış evlerin ağır hasar gördüğünü belirtmektedir (Hoernes 1902:24-25). Ana depremden önce meydana gelen öncü sarsıntı, depremin gündüz olması, insanların dükkânlarında ve taralılarında çalışıyor olması daha fazla can kaybının yaşanmasını önlemiştir (Hoernes 1902: 8-10) .

Güvezne köyünde yapılan hasar tespit çalışmalarında; köyde yaşayan 120 nüfus Müslüman'a ait; 29 hanenin, 15 samanlık, 7 ahır, bir zahire ambarının tamamen çöktüğü, cami duvarlarında çatlaklar oluştuğu ve minaresinin yıkıldığı, 21 hane, ahır ve mağazanın ise hasar gördüğü ve tamire muhtaç olduğu tespit edilmiştir (BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 24 Haziran 1318 [7 Temmuz 1902]). Müslüman mahallesinde evler biraz daha iyi inşa edildiği için hasar Hristiyan mahallesine göre daha az olmuştur (Hoernes 1902:28). 835 nüfus Hristiyan'a ait; 180 hane, ahır, mağaza, fırın ve dükkanın tamamen yıkıldığı, bir mektep ve Ortodoks kilisenin harap olduğu, 55 hanenin ise hasar gördüğü ve onarıma muhtaç bir durumda olduğu tespit edilmiştir (BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 24 Temmuz 1318 [7 Temmuz 1902]). Hristiyan mahallesinde kuru dere yatağına yapılmış evler tamamen yıkılmıştır (Hoernes 1902:27).

Langaza'nın kuzeybatısında ve kazaya 2 km mesafede olan Araklı çiftliğinde 10 bina tamamen yıkılmış, birçoğu ise hasar görmüştür. Çiftlikte bulunan Bulgar kilisesi harabeye dönmüştür. Çiftlikte tuğladan inşa edilen yapılar çökerken çiftlik sahibi Salih Bey'in evi ve birkaç yapı ayakta kalmıştır (Hoernes 1902:19).

Deprem Langaza ve Güvezne'de ciddi hasara neden olduğu gibi zeminde sivilaşma, sıcak su akıntısı, kuru olan derelerden su akmaya başlaması gibi ciddi jeolojik etki ve değişimlere de yol açmıştır (Hoernes 1902:7).Langaza'da kumlar altından sular çıktığı bir müddet sonra kaybolduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte başka bir bölgede 20 metre uzunluğunda oluşan çatlaklardan soğuk sular çıktığı belirtilmiştir(BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 23 Haziran 1318 (6 Temmuz 1902)). Langaza'da kaplıca yakınlarında büyük çeşme hizasında 5 buçuk metre derinliğinde oluşan çukurdan bulanık sular fışkırdığı tespit edilmiştir. Langaza'da depremden sonraki iki gün evlerin banyolarında oluşan çatlaklardan ve deliklerden sıcak su çıkmıştır(www.Oasp.gr/node/348[Erişim Tarihi 8.11.2019; 14.16]). Güvezne köyünde ise çatlaklardan yer altı sularının sızdığı tespit edilmiştir. Güvezne yakınlarında uzun süre önce kuruyan dereden 3-4 saat boyunca bulanık-çamurlu sular akmış, ancak kısa süre sonra tekrar kurumuştur (Hoernes 1902:8-10).Konunun araştırılması için vilayetten uzman istenmiştir (BOA, DH. MKT. 542/31, 26 Haziran 1318 [9 Temmuz 1902]).

Langaza'nın güneyinde Ayavasil gölünün kıyısında aynı isimle yer alan Ayavasil köyü depremi oldukça güçlü hissetmiştir. Evler tek katlı, üst üste konulmuş taşlardan harçsız inşa edildiği için, evlerin üçte birinin çatıları çökmüş ve duvarları yıkılmıştır. Kilise, Okul ve hanın duvarları çökmüştür (Hoernes 1902:37).

Avrathisar kazasından ilk gelen bilgilerde bazı binaların hasar gördüğü belirtilmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74,22 Haziran 1318 [5 Temmuz 1902]). Kazaya bağlı Karacahisarlı çiftliğinde açıkta kalan halk için çiftliğe 17 çadır gönderilmiştir(BOA, DH. MKT. 568/48, 13 Ağustos 1318 (26 Ağustos 1902); BOA, BEO. 1943/145667, 5 Teşrin-i evvel 1318 [18 Temmuz 1902]).

3. Afet Yönetimi Ve Halka Yapılan Yardımlar

Depremden hemen sonra yetkililer hasar tespiti ve afet yönetimi konusunda harekete geçmiştir (Journal de Salonique, Nr:663, 7 Juillet 1902: 1). Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa soğukkanlılığı ile başarılı bir afet yönetimi sergilemiştir. Deprem ile ilgili bilgileri düzenli bir şekilde İstanbul'a ileten ve afet yönetimi konusunda hızlı hareket eden Fehmi Paşa, halka yardım için yetkilileri harekete geçirmiştir. Selanik valiliği ilk etapta tehlikeli durumda olan yapıların tahliye edildiğini bildirmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902);BOA, Y.A. HUS. 431/74, 23 Haziran 1318 [6 Temmuz 1902]) .Barınma ihtiyaçlarının karşılanması noktasında Osmanlı hükümeti redif depolarında bulunan çadırların ihtiyaç bölgelerine sevk edilmesine yönelik irade-i seniyye yayınlamıştır (Sabah, Nr:4556, 9 Temmuz 1902:2). Redif depolarından getirilen çadırlar halka dağıtılmış, 2500 ailenin geceyi sokaklarda geçirebilmesi geçici barınma merkezleri oluşturulmuş, ilk etapta yoksul ailelere yemek verilmiştir (Hoernes 1902:55-56). Halk depremin tekrar etmesinden korktuğu için geceyi çadırlarda ve açık hava da geçirmiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74, 22 Haziran 1318 (5 Temmuz 1902);BOA, Y.A. HUS. 431/74, 23 Haziran 1318 (6 Temmuz 1902); Hoernes 1902: 8-9).Selanik'te depremzedeler için toplanan ianenin himayesi için "iane-i himaye" komisyonu kurulmuştur (BOA, DH. MKT. 542/31, 29 Haziran 1318 (12 Temmuz 1902); Journal de Salonique, Nr:663, 7 Juillet 1902:1).

Selanik'te deprem sonrası hızlı bir onarım faaliyeti başlamıştır. Az hasarlı yapılar hemen onarılmıştır. Bununla birlikte deprem sonrası Selanik mimari bir

dönüşümde yaşamıştır. 1902 depremi sırasında Selanik'te bulunan taş evlerin (daha az güvenilir masif taş evler) yerini, "ahşap iskeletli" kagir evler alır(Vogt 2001:56).

Selanik Valiliği depremden en çok etkilenen Langaza'ya acilen 300 çadırın gönderilmesi gerektiğini Sadarete bildirmiştir. Langaza'da haneleri yıkılan halk için 300 çadır askeri makamlar tarafından Langaza'ya gönderilmiş ve halka dağıtılmıştır (BOA, DH. MKT. 568/48, 22 Mart 1319 (4 Nisan 1903);BOA, DH. MKT. 568/48, 3 Kanun-i sani 1319 [26 Ocak 1904]).⁵ Güvezne'de halk için çadır kent oluşturulmuştur. Selanik valiliği bir binbaşı ve yeteri kadar jandarmayı Güvezne'ye göndermiştir (BOA, Y.A. HUS. 431/74, 23 Haziran 1318 [6 Temmuz 1902]).Bölgeyeun ve peksimet gönderilmiştir (BOA, Y. PRK. UM. 59/40, 24 Haziran 1318 [7 Temmuz 1902]).

Osmanlı belgelerinde Selanik, Langaza ve Güvezne'de onarım, tamir ve yeniden inşa çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler yoktur. Mali konulara ait belgeler halka dağıtılan çadırların ücretlerinin geri ödenmesiyle ilgilidir. Afet yönetimi konusunda Osmanlı makamları başarılı bir yönetim sergilemiştir. Selanik, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra en önemli ticaret merkezlerinden biriydi. Bu bağlamda afet yönetimi konusunda yapılan başarılı çalışmalarla oluşabilecek kargaşanın da önüne geçilmiştir. Özellikle kırsal bölgelere yapılan yardımlarla komitecilerin gayrimüslim halk üzerinde yapabileceği olumsuz propagandaların önüne geçilmiştir.

Sonuç

Tarihteki depremlerin araştırılması, güvenilir sismisite çalışmaları ve tehlike analizlerinin doğrulanması için oldukça önemlidir. Teknik ölçümlerin ve verilerin 20. yüzyılın başında başladığını ve sınırlı bir zaman dilimini kapsadığını kabul edersek, tarihi depremlerin ortaya konulması ve mevcut tüm bilgilerin birleştirilip tehlike analizlerinin yapılmasının önemi bir kat daha artmaktadır. Bununla birlikte tarihi örneklerin incelenmesi gelecekte meydana gelebilecek depremler için öngörülebilir bulunulabilmesi için de önem taşımaktadır. Bu bağlamda 5 Temmuz 1902 depremi 20. yüzyılda Selanik bölgesinin sismik araştırmaları için önemlidir. Sismik araştırmalarla birlikte, deprem insana zarar veren ve yaşamını derinden etkileyen, sosyal ve ekonomik sonuçları itibarıyla tarihi olguların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1902 deprem Selanik vilayetinde maddi hasara, halkta ciddi korku ve kaosa neden oldu. Liman hattı ve çevresindeki Yahudi ve Hıristiyan mahalleler depremden fark edilir şekilde etkilendi. Selanik valisi Hasan Fehmi Paşa depremin hemen ardından soğukkanlılığı ve hızlı hareket etmesiyle başarılı bir afet yönetimi sergiledi. Devlet kurumlarını harekete geçiren Hasan Fehmi Paşa halka barınma imkanları ve iae sağlayarak şehirde yaşanan panik havasının daha fazla büyümesine engel oldu. Bununla birlikte deprem sonrası şehirde onarım ve restorasyon çalışmaları hızlı bir şekilde başlamıştır. Avusturyalı deprem bilimci Hoernes, Selanik'te başlayan onarım ve tamir çalışmaları konusunda değerli bilgiler vermektedir.

1902 depremi Selanik vilayetinde etkili olmakla birlikte asıl yıkıcı etkilerini Langaza ve Güvezne köyünde gösterdi. Langaza'da birçok ev tamamen yıkılmış, bazı yapılarda hasar görmüştür. Langaza'ya bağlı Güvezne köyünde 3 kişi enkaz altında

⁵Çadırların karşılığı olan 104.180 kuruşun Nizamiye Hazinesine gönderilmesi istenmiştir. (BOA, BEO. 1943/145667, 5 Teşrin-i evvel 1318 (18 Ekim 1902);BOA, BEO. 1884/ 141251, 1 Temmuz 1318 (14 Temmuz 1902)).

kalarak hayatını kaybetmiş, birçok ev tamamen yıkılmış ve harap olmuştur. Kırsal alanlarda ciddi hasara yol açan bu depremde komitacıların istismar alanlarını da kapatmak için Osmanlı devleti afet yönetimi konusunda hızlı davranmıştır. Özellikle fakir halkın barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için Selanik valiliği, Langaza'ya çadır ve yiyecek göndermiştir. Güvezne köyüne halkın güvenliği için jandarma göndermiştir. Bölge'de hasar tespit çalışmalarına hemen başlanmıştır. Arşiv belgelerinde depremin teknik analizlerinin olmaması, kırsal alandaki yapıların durumu ve mimari özellikleri, Langaza ve Güvezne köyünde yapıların yeniden inşası gibi ayrıntıların olmaması bu çalışmanın en önemli zorluklarını oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

AYHAN E. ve diğerleri, **Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu 1881-1980**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

ALEXEOUDİ, M. , HATZİGOGOS, TH, PİTILAKİS, K., (2002), "Earthquake- Hazard Assessmant In Thessaloniki, Greece: Level I: Probabilistic&Deterministic Approach", **Earthquake Loss Estimation And Risk Reduction International Conference**.

ANASTASSIADOU, Meropi,(1998) **Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik**, (Çeviren: Işık Ergüden), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Catalogue Of Earthquakes, (1974), Ed. N.V. Shebalin- V. Karnik, Skopje: Unesco Project.

GÜVEL, Enver Alper, (2001), **Doğal Afetlerin Politik Ekonomisi**, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.

HOERNES, Rudolf, (1902), **Das Erdbeben Von Saloniki 5. Juli 1902**, ,Wien: Mittheilungen der Erdbeben- Comission, Mitteilungen der Erdbeben Kommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien.

HUBMANN, Bernhard, WAGMEIER, Claus, (2017), **Rudolf Hoernes (1850–1912)**, Wien: Berichte der Geologischen Bundesanstalt.

ŞAHİN, Cemalettin, ŞENGÜN, Sipahioğlu, (2007), **Doğal Afetler ve Türkiye**, Ankara:Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

PARADİSPOULOU,P. M. – PAPAMİTRİOU, E.E., MİREK, J., (2016), "Significant Earthquakes Near The City Of Thessaloniki (North Greece) and Probability Distribution On Faults", **Bulletin of the Geological of Greece**, Vol. 50, Thessaloniki: Proceedings of the 14th International Congress, s. 1389- 1398.

VOGT, Jean, (2001), "Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batı Kaynaklarından ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler**, (Ed. Elizabeth Zachariadou), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 13-56.

YERLYMPOS, Alexandra, COLONAS, Vassilus, (2014). "Kozmopolit Bir Kentleşme", **Selanik 1850-1918**, (Derleyen Gilles Veinstein), (Çeviren: Cüneyt Akalın (Çev.)), İstanbul: İletişim yayınları, s. 199-223.

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO. (Babıali Evrak Odası) 1879/140915;1884/ 141251;1943/145667.

DH. MKT.(Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi) 535/86;542/32;542/31;567/60;568/48.

BOA, Y.A. HUS. (Yıldız Hususi Maruzat) 431/74.

BOA, Y. PRK. UM. (Yıldız Umumi) 59/40.

Gazeteler

Journal de Salonique

Neue Freie Presse

Tercüman-ı Hakikat

Sabah

Salnameler

Selanik Vilayet Salnamesi, (h. 1320/1902),Selanik: Selanik Hamidiye Mekteb-i Sanayi Matbaası.

İnternet Siteleri

www.koeri.boun.edu.tr/sismo/personel/comoglu/depremnedir/ Erişim tarihi 4.11.2019; 20.46).

www.Oasp.gr/node/348(Erişim Tarihi 8.11.2019; 14.16).